

ХАРИЗМАТИЗМ ЯК РЕЛІГІЙНИЙ ФЕНОМЕН АМЕРИКАНІЗАЦІЙНИХ ВПЛИВІВ

Харизматизм на українських теренах постає як своєрідний симбіоз харизматичних рис, притаманних східній та західній християнській традиції. Він витворює доволі специфічне конфесійне середовище, запропонувавши соціо-етичне вчення, звернене до простих біблійних істин, апостольської проповіді, ідеалів євангельсько-братерського життя. Сучасні харизматичні церкви своїм соціально-психологічним вектором є найбільш адаптованими до економічної і політичної нестабільності “суспільства перехідного періоду”. Інституційно харизматичний рух в Україні почав оформлятися з 1990 р. за допомогою, в основному, зарубіжних місіонерів, більшою мірою американського походження.

Розглянемо в даній статті *американізаційний* вплив, який досить помітно проявляє себе в харизматичних церквах і потребує наукової рефлексії.

Однією з характеристик ХХІ століття постає планетарний переворот у телекомунікаційних засобах спілкування, який за глибиною свого впливу не поступається промисловим революціям, а за швидкістю послідуєчих змін – переважає їх. Це не що інше, як глобалізаційні процеси, які відбуваються у всьому світі, не оминаючи у своїх проявах і Україну. Сьогодні в Європі глобалізація сприймається не інакше як американізація. Газета „Уол-стріт джорнел”¹ на своїх шпальтах відзначала: „Важко в історії знайти такий момент, коли б будь-яка країна такою ж мірою домінувала в світових справах, як сьогодні США”. В Україні феномен американізації проявляється досить яскраво на різних виявах життя. Він все більше заповнює повсякденний побут сотень тисяч, а то й мільйонів людей. Домінуюча кількість фільмів різного спрямування, на будь-який смак і уподобання – американського виробництва, більшість „реаліті-шоу”, пропонувані глядачеві – це аналоги американських розважальних програм.

Досить потужній мережі ресторанів швидкого приготування – американським „Макдональдсам” намагаються протистояти українські варіанти, ті ж „Швидко” чи „Ростікс”. Пересічний громадянин, слабо обізнаний з англійською граматиною, на питання: „Як справи?” – відповідає вже: – „О’кей!”, а своє здивування виражає в американізованій формі – „Вау!”. Ми спостерігаємо, як окремо взяті індивіди, охоплені глобалізаційними процесами, намагаючись зберегти ідентифікацію з традиційними спільнотами (чи національними, чи соціальними, а чи ж релігійними) формують, в той самий час нові ідентичності, які виходять за попередні межі. Вони змушені одночасно перебувати в традиційній і глобалізаційній реальності. Іншими словами у свідомості однієї людини зіштовхуються минуле, теперішнє і майбутнє.

Американізація торкнулася і таких форм суспільної свідомості як культура і релігія. Окреслюючи дослідницьке коло харизматичними церквами, виокремимо два аспекти аналізу: зовнішній і внутрішній.

Зовнішній торкається виникнення харизматичного руху та його екстраполяції і закріплення на українських теренах. Узагальнений ретроспективний аналіз історії виникнення харизматичного руху, власне „трьох хвиль Святого духу” розгортається наступним чином: початок ХІХ ст. – „перша хвиля”. Виникнення традиційних п’ятдесятницьких церков, де хрещення Святим Духом проявляється у глосолалії і є своєрідною сходинкою на шляху реалізації п’ятдесятниками своїх духовних можливостей. Друга хвиля, відома як неоп’ятдесятництво – 60-ті роки, ознаменована проникненням харизматичних явищ у традиційні християнські церкви. Третя хвиля –

* молодший науковий співробітник інституту філософії імені Г.С.Сковороди НАН України, к.філос.н.
¹ Wall Street Journal, Europe (WSJE), 4 Jan, 2000.

це початок 80-х років. Харизматизм охоплює вже весь світ. Харизматичний рух третьої хвилі характеризується акцентацією на „сильному, власному евангелізмі, коли сила молитви перетворюється в чудесні зцілення”¹. Вона, відома за назвою „пауер-івенжелізм” (тобто „могутній евангелізм” або „евангелізм у силі”), піднялася у зв'язку з рухом за ріст громад, спрямованого насамперед на охоплення християнських громад, що ще не стали харизматичними, та створення нових громад, які б початково мали харизматичне спрямування. Цікаво, що ця хвиля бере свій початок (як і обидві попередні) у Каліфорнії (США). Характерною рисою цього періоду є створення харизматичних церков, тобто інституалізація харизматичних рухів, яка відбувається на наших очах в усьому світі взагалі та в Україні зокрема. Саме інституалізація релігійної та релігійно-соціальної діяльності харизматичних церков стала головним змістом релігійно-інституційного процесу в Україні в другій половині 90-х років². На сьогоднішній день вони дійшли до певного рівня членства і тепер їх зусилля спрямовані на зміцнення своєї соціальної ніші: побудову своїх культових споруд, організацію політичного лобіювання інтересів церков, власний юридичний захист тощо. Враховуючи невеликий термін існування харизматичного руху як християнського феномена на теренах України, слід зазначити інтенсивність процесів його трансформації та інституалізації. Проте деякі харизматичні громади, засновані іноземними місіонерами, не встигли вчасно “пустити коріння в український ґрунт”. Це призвело до деякого їх занепаду, а іноді – до розколів, припинення існування чи інтеграції в іншу, сильнішу громаду. Інші – навпаки, пережили бурхливий розвиток, утворили свої філіали в різних районах Києва, інших містах, селах і навіть за межами України, активно проводять свої богослужіння тощо. Але нині на богослужіннях українських харизматів використовується та риторика і акцентуються ті ж самі ідеї, про які повідомляв у першій половині 1970-х рр. М.Дирмен: „На їхніх служіннях християнське життя постає не шляхом паціфізму, жертвовності й упокорення. Навпаки, „перемога”, „подолання”, „дисциплінований розум, що мислить позитивно” та подібні твердження лунають настільки часто, що складається враження нібито ти на зібранні Дейла Карнегі”³. Продовжуючи порівняльний ряд, запропонований С.Булгаковим, коли він назвав протестантизм „професорською релігією”⁴, В.Єленський слушно називає харизматичний рух „менеджерською релігією”⁵. На відміну від православ'я, вона пропонує видиме благословення, виконання Божого задуму, який розгортається не тільки в есхатологічній перспективі, а й у „світі цьому”. Божа ласка є наслідковим результатом конкретних дій кожного індивіда, а його життєвий успіх – постає свідченням ставлення до нього Бога. Іншою характеристикою є „дистриб'юторська” специфіка організації харизматичних громад, яка дуже нагадує пірамідальну модель організації торгівлі тим чи іншим товаром, що прийшла до нас з Заходу. Малі групи, начолі з лідерами, потім зібрання лідерів і так далі ієрархічними сходами вгору.

Харизматичні церкви стимулюють скерованість своїх членів на особистісний життєвий успіх, видимою ознакою якого є фінансове процвітання, професійна спроможність, кар'єрні досягнення й тілесне здоров'я. Десятина та інші пожертви, молитви за зцілення постають тут важливими засобами реалізації Божого слова, а особиста успішність – індикатором правильності духовного життя. За умов нестійкості особистих досягнень, відсутності скільки-небудь надійних гарантій збереження свого статусу і свого бізнесу, що в транзитних суспільствах особливо

¹ Хазел Г. Дар языков. Библийские исследования. – Berrien Springs, MI 49103/ - 1995. – С.10

² Єленський В. Релігія після комунізму. – К., 2002. – С.55

³ Dearman M. Christ and Conformity. A Study of Pentecostal Values // JSSR.- Vol. 13.-№14.- Desember 1974.- P. 443.

⁴ Булгаков С.Н. Тихие думы. –М., 1996. – С.102

⁵ Єленський В. Релігія після комунізму. – К., 2002. – С. 356.

гостро відчувається дрібними й середніми підприємцями, „новий протестантизм” стає досить привабливим для осіб, які потребують „нової духовності”, гарантованих за наслідками відносин з трансцендентним. Очевидно, що саме тому ми бачимо в харизматичних громадах більше людей успіху порівняно, скажімо, зі „старими протестантами” (такими, зрозуміло, якими вони реально постали в Україні). Порівняно з ними харизмати є, поза сумнівом, більш „капіталістичною” церквою: багатство тут не тільки не викликає підозри й недовіри, але й всіляко заохочується.

У своєму житті поза церквою харизмати виділяються прагматизмом, підприємливістю, сміливістю в прийнятті рішень. Впевненість у тому, що Бог підтримає добру справу, спонукає віруючих-бізнесменів розгортати діяльність навіть на фоні загальної економічної кризи. І вони мають успіх. Ще одна характерна риса: масштабність планів. Це починається з проповідей: бо ж “спочатку було слово”, а “віра від слухання”. В церкві харизмати чують про необхідність завоювати для Христа своє місто або всю країну. Інтенсивність, з якою проводиться ними харизматична євангелізаційна діяльність, заслуговує на увагу, оскільки набуває рис „релігійної інтервенції”. В гаслах, якими керуються харизмати, звучать заклики „зруйнувати твердині, взяти землю для Ісуса Христа”, „підкорити міста, країни”, куди вони прийдуть. Наприклад програма однієї тільки церкви „Посольство Боже” вражає масштабністю планів – 5 млн. людей, спасених в церкві, 20 млн. тих, що покаялися в Україні, 50 тисяч рукопокладених на служіння пасторів, 500 млн. тих, які пізнають Христа завдяки місіонерству у всьому світі.

Суттєво розвинулася і трансформувалася система місіонерської діяльності українських харизматичних церков. Україна із „реципієнта” місіонерів із-за кордону поступово перетворюється на „донора” місіонерів в інші країни. Адже для того, щоб проводити євангелізацію за межами України (вищезазначені 500 млн. тих, що пізнали Христа у всьому світі – це завдання тільки однієї харизматичної церкви). Місіонери проходять підготовку у спеціальних школах, створених при церквах. Тепер потік українських місіонерів спрямований не тільки на регіони України, але і в країни Східної Європи та далеке зарубіжжя (Німеччина, Балкани, Ізраїль, Індія, США, ОАЕ тощо.).

Харизматичні рухи прагнуть віднайти своє місце в українській національній культурі. З точки зору їх богословських уявлень, „Бог не дивиться на національність”, „Бог не може бути національним”, „Релігія не може мати національних рис, тому що вона втратить Євангельський смисл”. Безумовно, сучасний харизматизм – дитя часу, якому притаманна універсалізація та глобалізація будь-яких феноменів культури, а сама американізація проявляється в схильності харизматів до атрибутивності, так поширеної в Америці. Позитивом є те, що українські харизмати використовують елементи національної культури (жовто-блакитне поєднання кольорів в оформленні молитовних приміщень, українські прапори і національні костюми при представленні українських місіонерів за кордоном, релігійні гімни з фольклорним ухилом у богослужінні, деякі проповіді і видрук частини релігійної літератури українською мовою).

Харизмати бажають „бачити Україну джерелом світового євангелізаційного руху”. Саме під таким гаслом втілюється в життя широкомасштабний проект будівництва Українського духовно-культурного Центру (УДКЦ), який пропонується розмістити в Києві на Осокорках. Цей проект будівництва релігійного центру оголошено харизматизм „загальнонаціональним, загальнонародним будівництвом”.

Торкаючись другого аспекту дослідження – внутрішнього, звернемо увагу на форму і сутність харизматичних богослужінь.

В основі харизматизму лежить специфічний релігійний досвід. Стрижневим поняттям суб’єктивних релігійних переживань у церквах харизматичного спрямування є „хрещення Духом Святим”, яке супроводжується глосолалією, “зціленнями” тощо. Саме ці особливості харизматичних богослужінь на

Заході часом ставали предметом звинувачень у шахрайстві тих, хто проводив такі “зцілення”. Тобто ця практика, особливо в тій формі, якої вона набуває на харизматичних богослужіннях, залишається привнесеною. Р.Кеbedo в своїй книзі „Нові харизмати” в підзаголовку до неї вказував, що харизматичне відродження, ознакою якого є „хрещення Духом Святим” стає „частиною американського потоку”¹.

Богослужіння в деяких харизматичних громадах здатні викликати у інтелектуальної публіки, що формувалася у іншій соціокультурній атмосфері такий стан, який можна охарактеризувати як „культурний шок”. Деякі богослужіння є певною мірою еклектичним поєднанням скаутських свят, спортивних шоу з елементами специфічних культових практик афро-американської субкультури (підтримання високого рівня екзальтації, постійне плескання у долоні, щільний контакт між проповідниками і загалом, підбадьорливі вигуки, піснеспіви, спільні трапези тощо).

„Проголошення змінилося поясненням, - пише про це американський євангеліст Р.Веббер, - форма - спонтанністю; Причастя - запрошенням; хвала - розвагою; присутність - індивідуальністю; Святий Дух – витонченими способами маніпулювання; літургічне сприйняття простору – аудиторіями, що сконцентрувалися навколо кафедр; християнське сприйняття часу – національними святами; священний танок – вихлянням проповідників; алтар – естрадою. Новий євангелізм з'явився аби захистити божественну сторону християнського звернення. Але для цього він сам потребує виправлення”².

Своєрідною „американізацією” постає визначальне для харизматичної релігійності та харизматичних богослужінь впровадження стереотипу мислення в рамках певної парадигми (індоктринація), яке автохтонно не притаманне для українського віруючого. Такими типовими рисами харизматичної індоктринації, на нашу думку, є:

Спонтанність навернення, яке, на відміну від катехізації в українських традиційних християнських церквах, не потребує спеціальної попередньої підготовки неофіта. Доктринальні засади церков харизматичного спрямування дають „вичерпні” пояснення явищам дійсності, причому, засвоєння релігійних істин не вимагає від новонаверненого якоїсь спеціальної підготовки. В той же час основні її положення не позбавлені абстрактності і невизначеності, що дозволяє задовольнити потреби людей різних рівнів духовного та інтелектуального розвитку. Видимість ясності і непорушності релігійних істин породжує у прихильників відчуття усталеності й впевненості, умиротворення і спокою.

Так зване „бомбування любов'ю”, як методика навернення, яке ґрунтується на індивідуальному підході до кожного потенційного харизмата. На початковій стадії залучення новонаверненого до церкви він відчуває вплив групової уваги до себе і “бомбування любов'ю”. Суть цього “бомбування” полягає в тому, що у неофіта викликається почуття, ніби тут чекали саме його. Він почуває постійну опіку з боку інших членів церкви. Такий індивідуалізований, інтенсивний підхід до потенційних, а потім і новонавернених членів харизматичних церков без сумніву має переваги перед відомими формами роботи інституталізованих ортодоксальних релігій.

Диференціація щодо різних соціальних груп, до яких належать члени громади. При харизматичних церквах існують групи, що, мають чітку соціальну спрямованість. Принципи організації їх різноманітні: за статтю (чоловічі, жіночі), за віком (молодіжні, дитячі, підліткові), професійні (юридичні, медичні), за уподобанням

¹ Quebedeaux. The New Charismatics. – II. – P. 239.

² Веббер Р.Э. Критика массового евангелического христианства //http://www.webcenter.ru/zeleny/rewebber.txt

(групи прославляння, танцювальні, хорові тощо).

Постійна само- та взаємоіндукція adeptів харизматичного руху. Харизматичні церкви свідомо чи несвідомо використовують психологічні методи, які за багато століть існування християнства виявили себе найефективнішими щодо впливу на свідомість віруючої людини. Новонавернений отримує змогу звільнитись від своїх турбот, страхів через участь у харизматичних зібраннях. Шляхом аутосугестії він переконує себе в тому, що отримує в церкві саме те, що йому потрібно. Громада харизматів здійснює груповий вплив на окремого індивіда за принципом централізованого детермінізму. Позитивне підкріплення, заохочення, прихильність, підвищений статус можливі при згоді з думкою більшості.

Більша, ніж у традиційному християнстві, багатоаспектна залежність адепта від своєї релігійної групи та її лідера. У новачків складається враження спонтанності своїх емоцій, добровільності поведінки. Члени церкви вважають, що пропонувані їм переконання відповідають їх власним ідеалам, неоформленим і нереалізованим до моменту появи на харизматичному зібранні.

Підводячи підсумки, зазначимо, що сучасні українські харизмати пройшли шлях від декількох громад сектантського типу до утворення потужних харизматичних церков та їх об'єднань. Їх питома вага у суспільному житті України зростає не тільки за рахунок кількісного збільшення харизматичних громад, а, перш за все, за рахунок якісних змін у внутріцерковній та зовнішній політиці харизматичних церков, зокрема суспільній відкритості та соціальній активності.

Отже, той час, коли кордони між сучасними державами здаються все більше розмитими, а нові мультимедійні засоби інформації стають базою освіти та виховання (в тому числі й релігійного), існування народів та окремої людини в потоці стрімких змін постає унебезпеченим тоді, коли наріжним каменем є право людини, держави, народу бути вільними і суверенними у виборі свого розвитку .

*А. Колодний**

ЦЕРКВА ІСУСА ХРИСТА СВЯТИХ ОСТАННІХ ДНІВ В УМОВАХ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Церква Ісуса Христа Святих останніх днів (ЦІХСОД) нині є однією із найбільш динамічних Церков в християнському світі. Її засновано в США ще в квітні 1830 року пророком Джозефом Смітом. Але якщо тоді вона нараховувала всього шість осіб, то нині кількість їх сягнула вже за 10 мільйонів. Мормонів (так звать її послідовників) в понад 160 країнах світу вже більше, ніж в рідних їм Штатах. Особливості історії, віровчення, обрядової практики цієї динамічної конфесії я розгорнуто подаю у своїй брошурі “Церква Ісуса Христа Святих останніх днів (мормони)”, видрукуваній в 2001 році. Тут зупинюся лише на історії Церкви в нашій країні.

Перші місіонери ЦІХСОД прибули до Європи ще в 1837 році, але в Україні вони з'явилися лише в 1990 році, в роки горбачовських перебудов, коли країна стала відносно відкритою до світової спільноти і рухалася до своєї незалежності. В січні 1990 року до Києва приїхали старійшини Д.Носшвандер і Л.Карсон з метою вивчення можливостей діяльності Церкви в українських умовах. Перші місіонери з'явилися в Україні 7 жовтня цього ж року. Ними були Брайон Бредбері із США та лікар з Австралії Іван Стратов, який володів російською мовою. Невдовзі в приміщенні Спілки письменників відбулося

* Заступник директора – керівник Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С.Сковороди НАН України, д.філос.н., професор.